
halál és gondviselés*

DANILO KIS

Egy lakcímet írt fel a szekrényre. Melyiket?

A szekrény oldalaira és hátuljára négyszögletes asztalosceruzával felírta a saját lakcímét (mint feladóét), címzettként pedig Fischer Ágnes úrasszony nevét tüntette fel (Vitéz utca 27., Újvidék).

Mi volt az az esemény, amelyet isteni ujjsmutatásnak és az első intő figyelmeztetésnek lehetett tekinteni?

A szekrényből rejtélyes módon kiesett egy étkezővilla, mégpedig az egyetlenegy, amelyik nem volt sárgarézből; odaesett az ajtó elé a betonra, egy pillanatig perregett, mint a szítakötő, aztán pengett még egy darabig, akár a hangvilla.

Miközben mindjárt a hordár után, utolsónak elhagyta a házat, Sz. E. még egyszer megszemlélte valamit. Mit?

A falakat.

Mit látott rajtuk?

Porfoltokat azokon a helyeken, ahol a családi fényképek és Mona Lisának képeslapból kivágott festménymásolata állt, meg ott, ahol a DAS STEFENALTER DES MANNES című színes könyvmarat lógott, mellyel a megboldogult Mauricius ajándékozta meg egy éve sincs; folyadékneműek apró robbanás-pamatait a plafonon, olyanok, akár a légelhárító lövedék robbanásai a levegő magasában; zsírfoltot azon a helyen, ahol valamikor az ágy állott s ahová a fejét támasztotta a falon; zöld penésztérképeket; kínai árnyrajzokat a lehámlott mészhelyén; lenyomatokat, amelyeket a nedvesség hagyott.

Mi járt ekkor az eszében?

Az, hogy a fali foltokból meg lehet jósolni a jövőndőt a Rohrschach-féle eljárás szerint: a páciens leül a szobájában vagy cellájában található fali foltokkal szemben, és az orvosok előtt fennhangon elmondja, mit olvas ki belőlük.

* Részlet a szerző Homokóra c. regényéből.

Például?

Mit mutat ez a folt? — Tengert. — Mit még? — Nagy vizen hánykolódó hajót... varangyos békát... boszorkánypillét... vaginát... tá-
tott torkú kutyát... vaginát (ezt már mondtam). — Csak folytassa: mit
lát még ebben a foltban, Sz. úr? — A medencecsontom röntgenképét a
fogantatás pillanatában. — A foganás pillanatában! Miféle foganásra
gondol? — Intellektuális fogantatásomra. — Mi van foganóban az ön
intellektusában? — A halál, uram!

Amikor már kilépett a küszöbön és még egyszer visszafordult, mi volt
az, amit látni vélt, de nem mert volna megesküdni rá, hogy csakugyan
látta?

Olybá tetszett, mintha egy szürke patkányt látna egyik lyuktól a
másikig futni, azon a helyen, ahol az imént még egyik szekrénye állt.

Hogy folytak az események?

Először is a kapu felőli nyitott ablakból porfelhő gomolygott elő úgy,
mint amikor ágyút sütnek el s felcsap a füst. Aztán a következő ablak-
ból. Utána aztán sorba, egyenletes időközökben huppant ki a porfelhő
a másik két ablaknyílásból is, mint valami lörésekből, majd csakhamar
megjelent a ház lakatlan részében is, ahol (az épületnek a tűzcsap irá-
nyába eső felén) valami pinceféle vagy kamra volt. A pusztító hullám
mindjárt ezután átcsapott a tetőre is, maga előtt sodorván zsindelyt,
gerendákat, falakat.

Meddig tartott mindez?

Néhány percig vagy csak néhány másodpercig.

Mi hallatszott?

Ablakcsörömpölés, a téglák és a zsindely morzsolódása, a hasadó-törő
deszkák ropogása, akárcsak tűzvész idején.

Amiközben ott állt a romhalmaz mellett, a tűzcsap vasfedelének köz-
vetlen közelében, a ráhullott portól fehéren, mint aki percek alatt meg-
öszült valamely nagy megrázkódtatásban, vajon milyen nekrológót állí-
tott össze magában ő, a (csodával határos módon) megmenekült? (Újság-
hír.)

Sz. E., a *muromantia*, azaz a falfoltokból való jóslás megalapítója (ez
a műszó a mi pannon tájainkon mint *judomantia* vagy *zsidomantia* hono-
sodott meg, ami talán kifejezőbb is), f. év március 18-án halálos végű
baleset áldozata lett. Annak a háznak a romjai alatt lelte halálát, amely-
ben sötét mágiaját űzte, amit különben ő maga tudománynak nevezett.
Így történt, hogy ez a minden hájjal megkent schwarzkünstler önnön
mesterkedéseinek áldozata lett. Az újvidéki Bem utca (volt Német utca)
21. szám alatti ház, amelyben lakott, s amelyet Hanvainé nevén vezetnek,
összeomlott abban a pillanatban, amikor a *Muromantische Schriften* c.,
egyébként még kéziratban levő obskúrus könyv írója megkísérelt leraj-
zolni néhány nedvességfoltot a falon, amelyeknek segítségével akarta
bizonyítani, schwarz auf weiss, elméletének helyességét. Hanifović úr
Duna-part utcai hordár kijelentése szerint Sz. E. valóságos előadást tar-
tott neki és az egész ügybe ártatlanul belekeveredett hordártársának,
Pupavac úrnak, előadást eme „tudomány” jelentőségéről és lehetősé-
geiről, azt bizonygatván, hogy a fal foltjaiból pontosan kiolvasható az ő
és egész családjának sorsa, ott van feljegyezve minden a napnál világó-
sabbban és „megmászíthatatlanul, akárcsak a szent tóra tekeréseiben” (sic!).
Mindkét hordár cáfolja azokat az álhíreket, miszerint Sz. E. azt állította

volna, hogy az egyik penészfoltból, „lórabekercsből”, a maga közeli halálának napját és óráját is megjósolta. Pupavac úr, a hordár, a rejtélyes szerencsétlenség egyik szemtanúja szerint a „Nagy Mágus” a maga balsejtelmeit egy szóval sem emlegette, mert a ház összeomlásának pillanatában éppen a hordárokkal alkudozott, hogy mennyiért szállítják el a bűtort.

Mi idézte elő a rombolást?

Jómaga az első pillanatban földrengésre gondolt, amelynek epicentruma valahol nagyon messze van, vagy hogy lőszerraktár robbanásáról van szó.

Volt ennek a feltételezésnek valami alapja, kósza hír például, amit tápot adhatott volna egy ilyen feltevésnek?

Aznap, s később sem, sem az újságok, sem a rádió nem közölt egyetlen hírt sem arról, hogy földrengés volt Közép-Európában, a Balkánon vagy bárhol a világon, ami pedig valamely lőszerraktár felrobbanását illeti, hát erről érkeztek hírek, ami magától értetődik, hiszen úgyszólván hadihírek voltak.

Mért nem tudott okozati összefüggést találni a ház összeomlása és a szekrények elmozdulása között?

Mert a szekrények nem értek a falhoz.

Mi az, amit egy pozitívista okoskodás keretében Sz. E. mégis hajlamos volt feltételezni?

Hogy a házat az a patkány döntötte le: valahol az alapokban, a fal talpazatában, megtalálta az erőknek azt az eredőjét, mely fenntartotta az egészet.

Mi az, amit nem volt hajlamos hinni?

Hogy arra a bizonyos pontra véletlenül bukkant rá (mármint a patkány).

S mi volt az, ami mindebben nem volt világos előtte?

Az, hogy ki adott parancsot a patkánynak arra, hogy elrágja fogacskáival azt a súlypontot? S miért éppen akkor, azon a napon és abban az órában?

Mi még?

Hogy a parancskiadás milyen nyelven történt.

A lehetséges válasz?

Héberül.

Mért nem tulajdonította mindezt a véletlennek?

Mert jobban hitt az okszerűségben, a természet-isten determináló törvényeiben a *causa sui* elve szerint.

Miben hitt?

Hitte, hogy véletlen, mint objektív jelenség, nemcsak hogy világegyetemi viszonylatokban nincs, hanem azokban az egyszerű hétköznapi dolgokban sem létezik, amikor — például — valaki a hordár sarkába lépve utolsónak hagyja el a lakását, s amikor még egyszer visszanéz kétévi tartózkodásának színhelyére, hogy még egy utolsó, mindent felölelő pillantást vessen rá (nosztalgikus pillantást, mindennek ellenére, ment a mélyén ott lappang a mulandóság felismerése, amire a közeli, már megsejtett elmúlás és halál annyi jele figyelmeztet, nosztalgikusait a sok gyötrelmes tapasztalat ellenére, amely az örökre elhagyott lakás nedves falaiból árad, és a mennyezet árulkodó robbanás-maszatai ellenére is, ahová a poharat vágta a harag és kétségbeesés óráiban), amikor tehát így nosz-

talgiával a tekintetében valaki utolsónak hagyja el a lakását, a ház pedig abban a pillanatban alapjaiban megrázkódik, hevesen, mintegy annak a pillantásnak s annak a rengeteg bűnnek-bajnak a terhe alatt, amely éveken át lecsapódott ebben a lakásban (nemcsak az ő szerencsétlensége, másoké is), lecsapódott s sűrű masszájával fenntartotta a roskatag falak roskatag ürességét, a sok keserűség és azoknak a gondolatoknak a terhe alatt, amelyek a robbanás fokáig sűrítve itt, mint egy vákuumban, megszorultak, majd egyszerre kitódulva szétfreccsentek egy eget-földet megrázó robbanásban, amelyet megvetően odavetett tekintetével idézett elő úgy, mint amikor valaki égő csikket hajít a földgázzal telt verembe valahol a pannon sártenger közepén.

Most milyen gondolatoknak engedte át magát?

Azon morfondírozott, mi lett volna, ha még egy pár pillanattal tovább marad a lakásban, s elvégzi ama aktust, amelynek szándéka egyidejűleg jelentkezett húgyhólyagjában és tudatában (vagy fordítva), vagyis ha tényleg vizelni kezd, mint ahogy egy pillanatban feltett szándéka volt, levizelni volt lakásának nedves falait: akkor a gerendák és a téglák mind a fejére szakadtak volna (akárcsak Lav Davidovics Bronstajn fejére a csákány), hamuszín hajának éppen csak felsejlő tonzúrájára, amelyet mintha a sors is: *malleus iudeorum*, a bosszúálló csákánynak rendelt volna.

Eközben mely emlékkép ötlött fel benne?

Primárius Freud úr agyvelejtének képe.

Milyen pír?

A napnak tűzvészre emlékeztető rózsaszín visszatükröződése a kotori szappangyár üveghomlokzatán, 1939-ből, s egy irdatlan, mennyei magasságokból szemlélt felhő az öböl felett.

Milyen látványt nyújtott Sz. E.?

Nadrágslicce nyitva, felfúvódott hólyagjából lassan folydogál a langyos sör (az állomási büfében nyakalta be a hordárokkal): az aransárga vízsugarat elmeteszte a halál ollója, a meleg vizelet-injekció, melyet úgy irányított a falnak, mint a ló, most elapadt, a lekonyult, szakadt gumi-szalagként fityegő himtagból pedig lagymatagon csorog a vízsugár, nem is vízsugár az, csak szivárgás, mint a disznóhólyagból, amivel a gyerekek játszanak, rosszul záró csap csöpögése, melyet a halál csontkeze sem volt képes teljesen elzárni, növekvő víztócsa, amely szétkúszik teste alatt és körülötte, majd pedig a szivacsos malter, a vastag mészréteg, a szuvas gerendák és deszkák számtalan repedése meg a por úgy felissza, mint a cigarettahamu a tintát.

Hogyan tekintett Sz. E. erre az eseményre?

Ez már nem az ő megsejtett, egykor majd bekövetkező halála volt, hanem az a halál, amely tényleg bekövetkezett rajta az ú-i ház romjai alatt, halál, amelyen tehát már túlesett, Léthé vize, amelyen már áthalózott: nyugalmas *post festum* állapot, amikor a test már levelette béklyóit, a húgyhólyag, akár a sertéspukkantyú, kiürült, a vér megalvadt a kettéhasított koponyán, a szem megüvegesedett és a lélek már megsza-
badult földi kötelékeitől.

Amikor lehunyta a szemét, mi volt az a kérdés, amelyet feltett?

Minek mindez, ami van s ami nincs (ámbar lehetne), mire való mindez, ha a testtel, a szemgolyókkal, a herékkel együtt meghal a lélek is, ez a felhő, a szívnek ez a szíve a haldokló szívben? Mire való, ha nem

arra, hogy az ember túlélje esendő porhüvelyét, hogy a legtökéletesebb kvintesszenciába sűrítve a múltat, jelent és jövődőt, a megismerést és sejtelmeket, a finom port és felhőt, belegyúrja érzékszerveit, szívét, esztét, s hogy mindezt egy örökéletű kis felhőcske, felhőpárába gyűjtve tovább élje életét mint a megismerés és lényeg.

Amiközben Sz. E. szelleme kékes párafelhőként a kékes magasságok felé repül, mit csinál addig a porhüvely, a lélek földi maradványa?

Még csak elnézi egy darabig a halál földi következményeit, úgy tekint rájuk, mint az isten vagy mint a régi jó írók: tárgyilagosan.

Az utolsó kép tehát (tárgyilagosan)?

Kificamodott szemgolyójában már nem tükröződik (mint a fényképezőgép lencséjében vagy mint a Küklopsz kivájt szemében) földi táj a házzal, leanderek faládaival és a tűzcsappal, hanem a romhalmaz képe van ott: az a pillanat van megörökítve, amikor a vakolat hullik és a falak omlanak: porfelhő és téglasorok vicsorító fogakként.

Irja le minél kevesebb szóval azt a helyzetet, amely a ház összeomlásának pillanatában bekövetkezett.

Pillanatzár; dermedtség.

Mi történt a dermedtség fölengedése után?

Futkosás, pánik, segélykiáltások.

Ki érkezett elsőnek, hogy segítséget nyújtson?

Elsőnek a két hordár rohant oda a romhalmazhoz piszkos zsebkendő: tartva az orra és szája elé, hogy védekezzenek a portól; aztán puszta kézzel kezdték eltakarítani a téglákat és a súlyos faltömböket.

Melyik kaszthoz tartoznak a hordárok?

A halál rokonainak nagy kasztjához, ahová tartoznak még a tűzoltók, sírásók, gyászvitézek, orvosok, kórházi ápolók, bírók, hóhérok, rendőrök, detektívek, banditák, papok, hodzsák, rabbik, hentesek, cirkuszosok, kémek, állatszeliidítők, autóversenyzők, ablakmosók, sportolók, pilóták, katonák, tisztek, tábornokok, vasutasok, halászok, tengerjárók, bűvárok, bányászok, biciklisták, autóvezetők, utasok, gyalogosok, hegymászók, kutatók, vegyészek, fakírok, kígyóbűvölők, kutyapecérek, kódoktorok, alkoholisták, vegetariánusok, ingyencek, kábítószer-élvezők, dohányosok, betegek, neuraszténiaások, melanholikusok, hipochondriások, lélek-bűvárok, jó-sok, forradalmárok, gyógyszerészek, bolondok, birkózók, villanyszerelők, filozófusok, vízvezeték-szerelők, kőművesek, kéményseprők, háziasszonyok, öngyilkosok, szerelmesek, házasságtörők, hivatalnokok, vadászok, vadőrök, pénzügyőrök, vámtisztek, orvvadászok, erdészek, mezőőrök, éjjeliőrök, liftjavítók, liftes fiúk, betörők, jogászok, fékezők, lovászok, fiákeresok, fuvarosok, méhészek, pásztorok, földművesek, prostituáltak, öregemberek, hidfestők, hidépítők, keszonmunkások, aranyások, szerencsejátékosok, költők, bokszolók, rekorderek, alkmászok, tengerészek, gertyaöntők, kereskedők, bérnyúlók, patkolókovácsok, üvegfüvők, fejvadászok, rabszolgák, rabszolgatartók, rabszolga-kereskedők, köztársasági elnökök, császárok, királyok, tűzhányó kutatók, banánszedők, utcaseprők, kocsisok, apácák, hívők, hitetlenek, háremőrök, basák, milliomosok, koldusok és még sokan mások.

Milyen hasonlóságot lehet megállapítani a hordárok és a sírásók között?

A ténykedésük hasonló: földi maradványokat szállítanak egyik helyről a másikra; hidegvérűek és ügyesen kezelik a fa göngyanyagot; segédesz-

közük a kötél; a fizika és metafizika találkozása a mindennapi élet szolgálatában.

Milyen hanghatások hallhatók?

A korhadt gerendák csikorgása; a vakolat omlása, később is, még so-
káig, mint amikor a zománc pattog a megsérült láboson.

Melyik az a kép, amelyet a kihunyó szem még esetleg megfigyelhetett?

A falminta megfakult csengettyűvirágait láthatta, amelyek még meg-
villantak a porfelhőn keresztül, a nehéz faltömbök alatt.

Az alkalomhoz illő dalocska (betyárdal, csárdás, poszkocsica)?

*Tegyetek síromra
Csengettyűvirágot,
Hej, ott a síromnál,
Legények, igyatok!*

Egy hang, amely elnyomja a csengettyűvirágok absztrakt csilingelését?
A mentőautó sivaalkodó szirénázása.

Tárgyak, dolgok?

Hordágy, fehér köpenyek, sztetoszkóp, vöröskeresztes karszalag, bőr-
táskák, lapátok, ásók, csákányok, locsolótömlő.

A közönség?

Gyerekek, a szomszédság, újságírók, járőrelők.

Hogyan folyik a mentés?

A két hordár emelőruddal felemel egy faltömböt, alatta ott találják
(volt) munkaadójukat, s a hátára fordítják. Elmennek kezét mosni a gu-
mitömlő alatt, amelyet valaki a tűzcsapra kapcsolt s úgy locsolta az
omlás után felkavarodott port.

Ezután kik lépnek az esemény színterére?

Hivatalos személyek: orvosok, betegápolók, rendőrök.

Mit jegyeznek be a hivatalos közegek A SZERENCSETLENSÉG NAP-
JA, ÓRÁJA ÉS PERCE elnevezésű rovatba?

Azt, hogy ezerkilencszáznegyvenkettő március tizenhatalcadika, tizen-
hét óra tizenkét perc.

Állítsa össze az elhunyt vagyontárgyainak hivatalos leltárát.

Disznóbőr pénztárca (egy darab); zsebkendő, vászonanyagból (egy da-
rab); töltőceruza (egy darab); sárga asztalosceruza (egy darab); karikával
ellátott kulcsköteg (három kulccsal); egy doboz Szimfónia cigaretta, puha
csomagolás (megkezdve); egy doboz gyufa; Longines zsebóra (egy da-
rab); aprópénz 2,80 P (két pengő nyolcvan fillér); egy köteg elvagdossott
újságpapír; notesz (egy darab); szürke öltöny (egy öltözet); fekete cipő
(egy pár); ing (kettő); alsónadrág (egy darab); nyakkendő (négy); kau-
csukgallér (öt darab); disznóbőr irattáska (egy darab); egy árkus kockás
papír; három pár zokni; borotvakészülék (egy darab); pléhgomb (egy
darab); törülköző (egy); két facsítető.

Ismeresse a szerencsétlenül járt irattárcájában talált iratok jegyzékét.

Személyazonossági igazolvány, törzsszám 225464, kelt 1941. január 11-én
Novi Sadon; első osztályú vasúti szabadjegy, száma 56666, kelt 1941.
XI. 8. (érvénytelen); október, november és december hónapra szóló lak-
bérfizetési elismervény; az újvidéki görögkeleti Uspenska-templomban
megkereszteltek anyakönyvének kivonata (másolat) az elhunyt családtag-

jainak nevére; törvényszéki orvosszakértői vizsgálatról szóló jegyzőkönyv, melyet a kovini járásbíróóság adott ki.

Ismertesse a jegyzőkönyv teljes szövegét.

Sz. E. úr, Novi Sad-i lakos gyámfelügyelet alá helyezése tárgyában a kovini Járásbíróóság tudomásul veszi a SZ. E. ápolton megejtett törvényszéki orvosszakértői vizsgálat 1940. március 25-én kelt jegyzőkönyvét, és a következő döntést hozza: A kovini Járásbíróóság a Vp. 194 § 2. és 10. bekezd. alapján engedélyezi Sz. E. lábadozó betegnek a kovini Elme-gyógyintézetből való eltávozását, de azzal a feltétellel, hogy törvényes felesége mint a beteg ideiglenes gondozója eltartás és személyes gondozás céljából őt magához veszi, azzal, hogy ha a beteg állapota rosszabbra fordul, köteles őt a legközelebbi ideggyógyintézetben elhelyezni. Együttal a Novi Sad-i városi előljáróság kéri, hogy az orvosszakértő tiszteletdíja címén, az orvosi vizsgálat költségeként, hajtson be kétszer 25, azaz összesen 50 dinárt, mégpedig a beteg vagyonából, s azt ennek a bíróságnak megküldeni szíveskedjék. Megindoklás: A beteget az állami ideggyógyintézetben megvizsgálták, s a szakértők véleménye szerint nem képes gondoskodni személyéről és vagyonáról. Ámde tekintettel arra, hogy a beteg állapota jelentősen javult, s hogy önmagára meg környezetére nézve veszélytelen, mint nyugodt magaviseletű lábadozót hozzátartozóinak gondozására lehet bízni. — A fenti orvosi szakvélemény alapján a bíróság úgy döntött, mint a rendelkező részben.

Az áldozat születésének éve, hónapja és napja (a jegyzőkönyv folytatásában)?

Ezernyolcszáznolcvankilenc július tizenegyedike.

Mely zodiakális jegyben született?

A negyedik zodiakális jegyben, amelyet a rákról (*caracata, cancer*) neveztek el. Ez a nyár ideje. A ragyogó fényességű Sirius csillag jegyében született, amely a nyári solstitium hírmöke; a harmincegyedik állatövi részben, amely a nyári napéjegyenlőségtől az őszi napéjegyenlőségig terjed, amikor a nappal erőit legyőzik az éjszaka erői.

Mely bolygók határozzák meg?

A *Hold*, ez irányítja érzékeinek hullámozásait, ez hat termékenységére, érzelmi életére, képzelőerejére, lírizmusára, nyugtalan álmaira, általa élvezi az emésztés örömeit, ez okozza lustaságát, fatalizmusát, melankolikus bolyongásait, mániáit, hisztériáit és félelmeit; a *Mars* bizonyos fokú agresszivitást kölcsönöz jellemének, amely úgy nyilvánul meg, hogy harcol családjá és a vallás ellen; a *Saturnus*, ez, az ő állatövi jegyével párosulva, igen veszélyes képletet eredményez, mint például azt, hogy hajlamos a magába zárkozásra, mintegy behúzódik a maga csigaházába; innen ered introvertáltsága, jeges magánya, s innen erednek szkizoid eltorzulásai.

S mely elem?

A víz, mert az ő lelke valósággal fürdik az egymásnak ellentmondó szenzációk tengerében, másrészt limfatikus alkata a lustaság, renyheség látszatát kelti, pedig ugyanakkor páncélzatának héja alatt élénk élet zajlik, mint az alvajáróknál.

A jelek értelmezése?

Fogamzás, sperma, termékenység, magzat.

A jelképekkel kifejezett princípium?

Mélység, szakadék, kút, barlang, verem, zseb, gyomor, vagina, váza, palack.

A jelek általános értelmezése?

Az oksági östörvény négy aspektusa, Parabrahma; a negyedik egy rejtett háromszög (vagy háromszögek) kiegészítő eleme.

A négyszög oldalai?

A személyes dolgokban való egyöntetűség; az ébren álmodás; az álom mint képekkel kifejezett gondolkodás; az ébrenlét mint a gondolat kifejezésformája és megnyilvánulása.

A háromszög oldalai?

Az intuíció (mint az álom részeleme); a dedukció (az intelligencia részeleme); az ellenőrzés (mint a kétely részeleme).

A létfenntartás három alappillére?

Szomjúság — éhség — ébrenlét.

Igénybe vett szervek?

Talp, lábszár, ujjak, herék, hasnyálmirigy, máj, víz hólyag, szimpatikus, mirigyek, koponya.

Alkati forma?

Szegletes.

Melyik jeggyel tart fenn rokonságot?

A halak jegyével. A halmak és a ráknak, mint egyazon elem lakói-nak, sok közös vonásuk van, kölcsönösen kiegészítik egymást, s nem ritkán a kézírásuk is hasonló. Ösztönösen megértik egymást, és azonos szépségideáljaik vannak. Életközösségük szenvedélyes, mély és tartós. Kölcsönös elbűvöltség és luciditás.

Hajlamok?

Passzivitás, narcoizmus.

Funkcióbeli ingerek?

Látni, kételkedni, megpróbálni.

Cselekvési ingerek?

Alkotni, sokszorosítani, kitartani, virrasztani, repülni, írni, hajózni, aludni.

Tárgyak?

Sétabot, ruha, kalap, újság, tollszár, szék, táska.

Hely?

Sűrűző, étkezőkocsi, bolt, könyvkereskedés, könyvtár, nyilvános fürdő, erdő, vásár, mészárszék, guingnol, cirkusz, körmenet, istentisztelet, templomkapu, büfé, zsinagóga, árverés, bank, vasútállomás, fiáker, pékség, gyár, bolondház.

Mit találtak a munkások a Bem utca 21. sz. ház romjainak eltakarítása közben?

Az épület alapjából egy légmentesen elzárt zöld üvegdobozt ástak ki, amelyben egy kalligrafikus kézírással készült iratot és ma is forgalomban levő fémpénzt találtak.

Ismertesse a dokumentum szövegét.

Ennek a háznak a tervrajzát Detzer Lajos készítette, felépítette pedig Detzer Dezső, Budapestről. Ugyanő abban az évben még sok más lakóházat is épített, továbbá a vármegyeházát is Zombor városában. Abban az évben Ferenc József uralkodott. Háború volt Boszniában és Hercegovinában. Napfogyatkozás volt és üstökös jelent meg. A tavasszal a Dunában olyan kevés volt a víz, hogy Paksnál száraz lábbal keltek át rajta

az emberek. Abban az évben nagyon üldözték a zsidókat Oroszországban. Az alapokat Nikifor Janković alesperes szentelte fel. Az alapköltetel napja 1889. júl. 11.

Kik azok a magánszemélyek, akik részvétlíviratot küldtek volna?

Nővérei Körkabarabásból, Szent Adorjánból, Szigetből és Csesztereg-ből, fivére Triesztből, a cetinjei Drašković, Vujović és Dragičević család, a szintén cetinjei Viktor Bugalj dr., a Sidák, Gavanski, Horváth, Schwarz, Baumann, Popov, Rónai, Berecz, Guttmann, Kostić, Böszörményi, Jan-kov, Mirković, Klein, Konstantinov, Vasiljević, Kesić, Protić és Krohn család Újvidékről, a Krauss család Zomborból, Zieglerék Szabadkáról, Májerék Pórszombatból, dr. Papandopoulosz Kovinból, Rosenberg Baksá-ról, a budapesti Fischer, Berki, Pap, Lerm, Kis, Schlang és Kohn csa-ládok, a Čukljević család Sidból, A. Okoličanjci családja Zágrábból, a Ko-ričanski család Bécsből, a torontói dr. Abravenel, a galíciai M. Marge-lius, a braziliai L. Perez és az izraeli Aharon Ceitlih.

Mely intézmények?

A Jugoszláv Gyászos Vasutak, a Magyar Árva Vasutak, az Elszontyo-lodott Nemzetek Szövetsége, a Gyászbaborult Cionista Szervezetek, az International, Cheerless Chess Federation, az Éhbéresek Pen Clubja.

Milyen szertartást képzelt el magának?

Nem tudta eldönteni maga sem, melyiket válassza: hogy egészen egy-szerű temetési szertartás legyen-e, csupán a legszűkebb rokonság jelen-létében (még hozzá a megboldogult kifejezett kívánsága szerint), vagy pe-dig első osztályú gyáspompa (persze államköltségen) s az összes feleke-zetek képviselőinek egyenrangú részvételével.

Mért találta vonzóbbnak az utóbbi változatot?

Esztétikai okokból s egy bizonyos kozmopolíta megnyilvánulás nagy pillanata miatt: amikor egymást felváltva hangzik fel a rabbi siráma (héberül), a katolikus kontrapunkt (latinul), a görögkeleti kántálás (osz-lávul) és a muzulmán jajongás (arabul).

Végül is melyik megoldás mellett döntött?

A középutat választotta, amely egyfajta kompromisszumot jelentett: e szerint a harmadik változat szerint úgy lett volna, hogy a koporsóját cigányzenekar kíséri, amely a halálról és szerelemről szóló bús cigány-dalokat játszik.

Mi az, ami ennek a harmadik változatnak nélkülözhetetlen tartozéka?

A cimbalom, annak ott kellene lennie, még ha úgy hordozzák is a me-netben, mint valami segéd- vagy tartalék koporsót, vagy ha talicskán tolják is, aminthogy életében nemegyszer parancsolta a cimbalmot egyik sarokból a másikba, vagy végig az utca hosszán.

Milyen szemfényvesztés lenne várható a temetésnek abban a részé-ben, amely Mózes szertartása szerint folyik?

Az, hogy Gyula túlságosan is ügyesen tépi meg vadonatúj tweed-kabátját, ugyanis csak a varrások mentén szakad, ami kétségtelen jele annak, hogy előzőleg egy kissé felfejtette a cérmát a gallér és az ujjak körül; hogy az a nyögdecseles, amelyet Rebekka kiprésel magából, in-kább tehénbögésre emlékeztet, mintsem zokogásra; hogy Netti telefúja ugyan gyászszegélyes zsebkendőjét, de nem vigasztalan fájdalmában, ha-nem mert egyszerűen náthás.

Mely változat jöhetne még tekintetbe?

A szabadkai vasutasok fúvószenekara, amely 1936-ban, a közép-európai

fúvószenekarok budapesti versenyén első díjat nyert, Mendelssohn 114. Psalmusát játssza, a megboldogult kívánságára.

Idézzé annak a gyászbeszédnek a teljes szövegét, amelyet Sz. E. bizonyos Sternberg Béla, vasúti főfelügyelő sirjánál mondott el, aki 1941 decemberében a vasúti felüljáró közelében a tehervonat alá vetette magát; a beszédet, melyet a *Vasutas Hírmondó* 1941. december 20-í, 218. száma jelentős és drasztikus rövidítésekkel, igaz, a szerző tudta nélkül, közölt.

Hölgyeim és Uraim! Elősegíteni az emberek helyváltoztatását a térben, s eszerint tehát az időben is, fennkölt és tiszteletreméltó feladat, mert éppen nekik, az utas számára láthatatlan kísérszemélyzetnek köszönhető az, hogy önök, hölgyeim és uraim, gond nélkül száguldanak hóborította síkságokon, sűrű erdőkön, magas hegyláncokon, folyókon és völgyhidakon át, robognak az éjszaka sötét alagútjaiban, esőben és hóban egyaránt, méghozzá mintegy száz-százhusz kilométeres sebességgel óránként, hogy mielőbb távoli szeretteik ölelő karjaiba vessék magukat, szárnyas vaskeréken (ez a vasút jelképe) sietnek szeretteik elébe, ki a hálókocsik puha fekhelyein, vagy a kényelmes plüssfotelekben elnyúlva, ki pedig — a legrosszabb esetben — a másodosztály fapadjain vagy éppen séggel a csomagtartón elhelyezkedve, de mindannyian nem az álom ölelésében, hanem a Vasút, korunk e csodálatos találmányának meleg anyai ölében ringatózva, s amíg így pihennek a meleg plüssfotelekben vagy ülnek a vasanya ölében összegömbölyödve, miként a foetus, s a helyüket változtatják térben és időben, kényelmesen, mint valami orosz regény lapján (talán éppen abban, amelyet éppen olvasnak az első osztályú fülkébe beszerelt Mercur-lámpák vakító fényében), ekkor tehát nem is gondolnak mindazokra a szorgos és lelkiismeretes emberekre, akik ott virrasztanak az állomási irodákban a morzgepek és telefonkészülékek mellett, méghozzá nemcsak a nagy vasúti csomópontokon, hanem a kis vidéki őrházakban is, ahol az isten is jó éjszakát mondott, azokra tehát, akik fent virrasztanak, fogadják az erős mozdonyokat, etetik és irányítják e szörnyetegeket, s oly ügyesen és könnyedén, akár a fiákeres a lovát... Igen, hölgyeim és uraim, aki itt előttünk fekszik kiterítve, egyike azoknak, egyike volt azoknak akiktől az önök biztonsága, az önök kényelme függött, egy azok közül, akik — mint tisztességben megőszült tábornok, sok háborút látott veterán — közkatonaként kezdte majd negyven évvel ezelőtt, egy szinte névtelen kis vasútállomáson, hogy aztán munkájával és szorgalmával, áldozatkészségével és a Vasút iránti odaadásával meghódítsa magát a csúcsot, tábornoki rangig vigye, hogy úgy mondjam, — hogy aztán abban a tisztjében, amelyet betöltött, miután győzelmesen került ki minden veszélyből, megismerte a vasutas hivatás összes fény- és árnyoldalait, egy végzetes balesetben fejezze be gyümölcsöző és a társadalomra nézve hasznos életpályáját. Igen, meine Damen und Herren, nemegyszer állt ott a vagonok életveszélyes ütközői között, forgolódott a gyilkos kerekek körül, járta a síneket keresztben és hosszában, kapaszkodott fel a mozdony hágsóján, és soha, soha nem érte semmiféle baj, a vasszörnyeteg nem rúgta meg kemény patkóival, mintha csak ismerte volna, mintha barátok lettek volna, olyan viszonyban, mint a ló és gazdája, a kezes jószág és a jószívű gazda között szokott lenni... s íme, most mégis, az emberséges gazdát elérte a halál, s nem is a csatatéren, hanem szolgálaton kívül, tragikus önkén-

tességgel s úgy, hogy a válság pillanataiban a halálnak éppen ezt a nemét választotta, a vonat kerekei alatt, s éppen most, békeidőben, úgyszólván — mert tekintet nélkül az objektív körülményekre, a nemzetközi mézsárszékre, a Vasút éli a maga békés életét, vagy legalábbis azt kellene élnie, exterritoriálisan, hogy úgy mondjam, semlegesen, mint Svájc, mert a Vasút, mindennek ellenére, továbbra is ellátja, vagy legalábbis el kellene, hogy lássa, a nemzetközi szállítóforgalomban való feladatát, hűen ragaszkodva kódexéhez, annak ellenére, hogy bizonyos politikusok el akarják tántorítani ettől, ki akarják használni alantas és gyilkos céljaiknak, hogy a nemes hivatását és feladatát betöltő Vasúttal mint a jóakarató emberek összekapcsolásán ügyködő nemzetközi szervezettel visszaéljenek, hogy kivetkőztessék mivoltából, hogy erkölcsi kódexét teljesen elvesse, hogy a Vasút örök elvét, az összekapcsolást, fejtetőre állítva, azt a szétválasztással, a közeledést az eltávolodással ceréljék fel; márpedig, hölgyeim és uraim, önök jól tudják, hogy a vasutasok, akárcsak a tűzoltók, mindig felette kell, hogy álljanak, és felette is állnak, az egyéni, sőt az államérdekeknek is, mert az ő feladatuk az orvosokéhoz vagy a papokéhoz hasonlóan személyek feletti, nemzetek feletti; istentől eredő, ha úgy tetszik. — Igen, szomorú gyülekezet, ez a szerencsétlen sorsú férfi, mint mondtam, nem csatatéren esett el, nem forgalmi szerencsétlenség áldozata lett, hanem önszántából ölelte magához a sínek hideg vasát, a marhavagon vaskerekei pedig elvégezték rajta azt a véres mézsárlást, melyet élete dicstelen végül választott. Adjuk meg neki mégis, hölgyeim és uraim, adjuk meg neki a katonának kijáró tiszteletadást, mert érdemes rá, dördüljön el hát a díszszázad sortüze, harsanjon fel karban a váltókezelők sípszava, dübörögjön a mozdonyok orgonája, hosszan elnyújtva, mint a jajkiáltás. És legyen neki könnyű a föld.

Hogy hangzanak azok a nyilatkozatok, amelyeket Sz. E. halála alkalmából néhány világnagyság adhatott volna a sajtó és a rádió számára?

Minden, ami lehetséges, megtörténik; lehetséges csak az, ami meg is történik (Franz Kafka). Ugyanakkor, amikor bíráló szemmel tekintett ellenfeleire, kritikátlan volt önmagával szemben: azt hitte, teremthet egy filozófiát, anélkül, hogy túlhaladná. Úgy fogunk rá emlékezni, mint az elidegenedett ember tipikus képviselőjére egy elidegenedett társadalomban. Nekünk ő példa lesz és tanulság (Marx Károly). Ő csupán egy álom megtestesülése volt, s lelki zavarait mindig álmaira lehetett visszavezetni. Hálát kell adnunk az égnek, hogy ez a lidércnyomás olyan gazdag volt változatokban (Sigmund Freud). Életproblémáink megoldásának egyik módja az, hogy minél közelebb kerüljünk azokhoz a dolgokhoz és lényekhez, amelyek szépeknek és titokzatosaknak tetszettek nekünk, hogy aztán mindjárt rájövünk, mennyire szépség és titokzatosság híján vannak azok; olyanfajta higiénia ez, amely talán nem túlságosan vonzó ugyan, de mindenesetre bizonyos lelki megnyugvást kölcsönöz ahhoz, hogy könnyebben elviseljük az életet — mivel megtanít rá, hogy ne nagyon áhítsunk semmit, mivel elhiteti velünk, hogy már elértük a legjobbat, márpedig az a legjobb sem valami isten csodája, s végül, mert hozzásegít, hogy megbékéljünk a halállal is. Hogy ő ismerte talán ezt a veszélyes higiéniaát? Azt hiszem, igen (Marcel Proust).

Mely kifejezésekkel élt Sz. E., amikor segíteni akart a biztosító és viszontbiztosító intézet tisztviselőjének, hogy kitöltse a megfelelő rovatot,

amely a szerencsétlenség (a ház összeomlása) lehetséges okára vonatkozott?

Gondviselés; isten ujjá; Deus ex machina; házi patkány: malefícium. Mi az, amit maga is lehetségesnek tartott?

Hogy egy körmönfont módon kitervezett merénylet áldozata. Mert elég, hogy csak egy személy (itt pedig kétségtől túl többen közreműködtek) akarátának gyilkos gépezetét egy másik személyre összpontosítsa, a kiszemelt áldozatra máris rádől a ház, vagy ágynak esik, vagy hirtelen halállal meghal az illető. Olvasott már ilyen esetekről. Bizonyos primitív környezetekben a malefíciumnak és mágiának ez a fajtája még mindig igen hatásos (az európai pozitivisták tagadása dacára).

Közölte-e valakivel ez irányú gyanúját?

Tréfás hangot ütve meg azt mondta Gavanski úrnak, hogy a házat minden valószínűség szerint Netti és kompániája döntötte le, s ekközben (a *Vasárnapi Újság* alapján) az európai történelemből merített példákkal élt: Az 1437. esztendőben bizonyos Hubert nevezetű (vezetékneve ismeretlen) regensburgi, bajorországi lakos elhatározta, hogy Johann Pagani Johanna nevű özvegyét megvakítja, mert az asszony valamivel magára haragította; e célból, saját bevallása szerint, azt cselekedte, hogy két szöggel összeszurkálta az asszony festett képmását, amelyet úgy és olyan formában készített el, hogy az a haragosához igen hasonlatos legyen; az 1640. évben bizonyos Magda Muhić, Zágráb szabad királyi város külső telepének lakosa, úgy rontotta meg Jelenovački asszonyt, hogy egy gödörbe tejet öntött, majd tüzes piszkavassal többször belekavart a tejbe, miközben ily szókra fakadt: „Most szúrja át ez a piszkavass Jelenovačkiné szívét, most szúrja át...”, amittől utóbbi meghalt; 1327-ben IV. Károly francia király súlyosan megbetegedett, s ekkor történt, hogy Szt. Bertalan napján bizonyos Caroline nevezetű udvari szolgálonál egy, a király képére és hasonlatosságára kiöntött viaszszobrot találtak, amely vasszögekkel és kötőtűkkel összevissza volt szurkálva, s ahány seb és lyuk volt a szobron, annyit érzett a jó király a maga testén, mindaddig, amíg meg nem halt; 1864-ben egy Nagykanizsa környéki szolgálo hasonló módon emészette el volt kenyéradó gazdáját: valamennyien súlyos agyrázkódásban haltak el.

Feltételezhető-e, hogy Sz. E. olykor maga is kísértésbe esett, hogy hasonló módon álljon bosszút valakin?

Több alkalommal belefújta az orrát a Reich vezérének fényképét közlő újságokba.

Tudatában volt, milyen veszélynek teszi ki magát?

De még mennyire. Ilyenkor az újságlapot mind kisebb és kisebb részekre hajtogatta, s csak ezután dobta el, persze, valami biztonságos helyre: sűrű bokrokba vagy a folyóba, eltüntetve ily módon esztelen és veszélyes cselekedetének utolsó bűnjelét is.

Mint hogy a romhalmaz alól való megmenekülését jó jelnek és a Gondviselés újjának tekintette, milyen lehetőségek álltak előtte a jövőt illetően?

A Szövetségesek heves ellentámadása, párosulva egy jól megtervezett és váratlan, éjszakai ejtőernyős bevetéssel, számítva a meglepetés előnyeire (makkabeusok); egyidejű merénylet a Reich vezére és a tengelyhatalmak többi fejeze ellen, amelyet valamelyik svájci kémközpont szervez; a Szövetségesek feltalálnak valami szupertitkos fegyvert, ideggázt

vagy más ménget, amely legalább huszonnégy órán át önkívületi állapotban vagy teljes benuultságban tartja az ellenséges hadsereget; a hadviselő felek egyezményt írnak alá, melynek értelmében a Szövetségesek hadifogoly tiszteket és katonákat adnak cserébe a zsidók megkíméléseért, az 1:5 és 1:3 arány körülbelül megfelelne (öt zsidót egy tisztért, vagy három zsidót egy bakáért); a zsidók engedélyt kapnak, hogy kitelepedhessenek valamely afrikai országba vagy egy pusztaszigetre, a meg egyezést Szövetségesek csikarnák ki bizonyos területi engedmények árán; a Reich vezérének szenzációs elrablása (valami elszánt makkabeus vagy a titkos cionista szervezet műve), akinek életéért a szétszóródott zsidók szabad kitelepedésének szavatolását követelnék, mégpedig az Egyesült Államokba, Kanadába, Izraelbe vagy egyik afrikai országba; vagy ha például egy sérült szövetséges repülőgép, légierőd, leereszkedne a falu határába, a Nagyrétre vagy a Római útra, majd az éjszaka folyamán megjavítanák, reggel pedig aztán vele (Sz. E.) és családjával együtt felemelkedne a levegőbe, valami olyan repülőtér felé, ahová már nem ér el az ártalom (például Svájcba); hamis iratokkal lemehetne Crna Gorába, ahol a felesége révén rokonsága és baráti kapcsolatai vannak, s ahol aztán éjszakának idején, a Kotori-öbölben, előre megbeszélt helyen, felvenné valami angol tengeralattjáró; vagy ha valami égi jel mutatná rá a szabadulás konkrét lehetőségére: egy hang, amely álmában megjelenne (égő csipkebokor), s megmondaná, hol ereszkedett le érte az a repülőgép, vagy hol kötött ki a tengeralattjáró (Noé bárkája) stb.

A talmud előírta hálaimák közül melyiket beosította meg különösképpen annak, az esztétikába vágó erkölcsisége miatt?

Azt, amelyik megköveteli Izrael fiaitól, hogy forró hálaimával forduljanak a Jehovához abban a pillanatban, amikor valami kellemes illatú virág vagy szagos fűszer balzsamos illatát érzik: egy harminc év körüli kokett hölgy nehéz parfümfelhőjét, akivel N.-ról visszatérésekor súrlódott össze az első osztályú vagon fülkéje előtt (Elveszett paradicsom); a cimet és vanília szagát, amely a még meleg kalácsból párázott fölfelé, amikor az ablak melletti patentasztalkán felvágta egy kebles asszonyság (két kicsi gyermek anyja), aki meg is kínálta vele, de amíg ő, a paradicsomból kiűzetett, udvariasan elhárított; az ibolya illatát, amelyet friss csokorba szedve nyomott az orra alá egy kis oigánylány a lentai vasútállomáson.

Hogyan egyeztette össze magában Sz. E. a kellemes illatokra vonatkozó talmudi hálaimát a keresztény (skolasztikus) esztétikával, különös tekintettel az illatos, kokett dámával való konkrét esetre, akivel az első osztályú фуlke előtt találkozott (elv. parad.).

Úgy, hogy egyforma hittel hitt a hálaadás szavaiban is, amelyeket néma ajakkal mondott a Jahvának, meg elismerte azt is, hogy igaza volt Szt. Bernárdnak, amikor a józan észre nézve gyilkos hatást tulajdonított az illatszereknek (Odoratus impedit cogitationem). Ez a szagos dáma, aki csak egy pillanatra jelent meg a színen, hogy aztán mindjárt eltűnjön a plüssszuvas kupé ajtaja mögött, csupán az illatával (odora di femina) olyan hatást tett rá, hogy attól száműzetését még súlyosabbnak és fájdalmasabbnak érezte, a gondolataiba pedig még jobban belezavarodott.

Vásárolt-e valaha virágot?

1919-ben, Budapesten, egy csoport nárciszt vett (egy forintjával szálanként) bizonyos Fánikának, akit teljes negyvenöt percen át hiába várt

ezzel a csokorral a New York kávéház előtt, úgyhogy végül belevágta a szemetekskannába; 1928-ban személyesen vitt egy csokor rózsát (hét szálát, fél pengő darabja) Arcibasev grófnő és bizonyos Venczel Arnold, a Dunai Lloyd tisztviselőjének menyegzőjére; 1931-ben személyesen helyezte el Mericzka kisasszony ravatalán egy szál fehér rózsát (egy dinár); 1931/32-ben előbb névtelenül, majd névjegy kíséretében, hét alkalommal küldött hét-hét rózsacsokrot Horgosné úrasszonynak, Novi Sad, Szent Száva utca 8., minek kapcsán megjegyzendő, hogy hat esetben hét csupa vérvörös, hetedszer pedig hat piros és egy fehér bokrétát küldött (ára fél dinártól egy dinárig csokronként!); 1934-ben Gavanski úr beteg kislányának egy csokor anemonával kedveskedett; ugyanabban az évben Szabadkán, az *Ezüst Oroszlán* vendéglőben óriási szegfűcsokrot vett (összesen harminc szálát), és a vörös hajú kasszírőnek ajándékozta (neve ismeretlen), aki mindössze három napig volt ott alkalmazásban; 1939-ben N.-ban, a vasutasbálon, három szál tulipánt küldött a pincértől (háromat 2 dinárért) egy Magdaléna nevezetű fodrászkisasszonynak.

Hogyan érvelt Sz. E., amikor a kétfogatú kocsi tulajdonosát meg akarta győzni arról, hogy az egypengős fuvardíj, amennyit fizetni szándékozott, éppen elegendő?

Elmagyarázta, hogy az egy pengő tökéletesen megfelel szolgálata ellenértékének, ha tekintetbe vesszük, hogy neki, mármint a kocsisnak, különben is arra, vagyis a falu felé vezetett az útja, másrészt pedig bárhogy számoljuk is, a napnál is világosabban kiderülne, hogy hetvenhárom kilogramm élősúlytöbblet (a sár ellenére, mert azt mint ismeretlen tényezőt ebben az esetben el kell hanyagolnunk) egy ilyen jó homokfutóba befogott két lónak nem jelenthet akkora energiavesztést, amelyet ne lehetne pótolni egy pengő ára szénával vagy más kalóriadús szemes takarmánnyal, például zabbal, kukoricával, rozssal.

Sikerült meggyőznie ennek a számvetésnek a helyességéről a két ló gazdáját?

Hogy meggyőzze, Sz. E. azzal az érveléssel is előhozakodott, hogy gondolja meg, milyen erkölcsi súlya lehet ennek az egy pengőnek majdan az utolsó ítélet napján abban a bizonyos mérlegben: ez az egyetlen alumínium pengő de még milyen súlyosan eshet latba, amikor az úr ítélőszéke előtt a mérleg serpenyőjébe teszik a jótetteket egyfelől és a bűnöket másfelől.

Milyen előnyei vannak a kikeletnek (a virágzás és sarjadás időszakának) a téllal szemben?

Valami szélmentes zugban odatarthatjuk derekunkat a nap kellemes és jótékony sugarainak, s ez enyhíti a reumatikus fájdalmat; a szobába beszűrődő fény már kora reggel kellemes közérzetet teremt, úgyhogy az ember könnyebben ébred; ágyban fekvé olvashatunk, anélkül, hogy tartanunk kellene a meghűléstől; az ember végtelen időket tölthet a klozetben, s közben próbára teheti székrekedését; egész napos sétákat tehet a mezőn, a folyó partján vagy az erdőben; a sarjadást és virágzást szemléletes példákon lehet tanulmányozni, amelyeknek megjelölt egyedei aztán év közben az egész biológiai ciklus mintapéldányaiul szolgálhatnak; a madárcsicsergés a szabadság édes-fájdalmas képzetét kelti az ember lelkében; a fűtés és ruházkodás gondja másodrendű jelentőségűvé súlylyed; az élelmezés gondján enyhítenek a tavaszi parajok és sokféle más

növény; a testi higiénia (mosakodás, borotválkozás) egyszerre megszűnik tehernek lenni, ellenkezőleg, kellemes felüdüléssé válik; a lányok és asszonyok egészen térdig felfedik meztelen lábikráikat.

Milyen hátrányos hatása van a kikeletnek (a sarjadás és virágzás idejének) az emberre nézve?

Ekkor telnek meg a bolondházak; az öngyilkosságok statisztikai görbéje veszélyesen fölfelé ível.

Borbély János fordítása